Monumentul funerar în Țara Românească – discurs narativ și efigie

Ioan ALBU

Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, Facultatea de Științe Socio-Umane
Lucian Blaga University of Sibiu, Faculty of Social and Human Sciences
Personal e-mail: ioan.albu@ulbsibiu.ro

Funeral Moments in Wallachia - Narrative Discourse and Effigy

Medieval and pre-modern charters and chronicles detail the conjunctions in which the pious attitude and action taken through liturgical service and prayers of the living become premises for the redemption of the deceased's souls. These testimonies reveal that the perpetuation of devotion was ensured by funerary monuments by means of both image and text, which preserve the pious deeds of the dead in the memory of posterity. Many questions arise with reference to the relationship between the inscription and the iconography of the burial monument, the ways of legitimating memory through funeral and commemorative inscriptions, the typology and the function of the memorial monument. The study addresses the image and the text of the eulogium of funeral slabs in 16th century Wallachia that can be addressed and elucidated not only by analyzing the epigraphical form, or the iconography of the burial monument, but also by the detecting the relationship between the monument's text and its iconographic image.

Keywords: Funerary monument, epigraphy, iconography, Neagoe Basarab, Radu de la Afumați, Albul Golescu, Stroe Buzescu

Documente și cronici medievale și din epoca premodernă detaliază conjuncturile în care atitudinea evlavioasă și acțiunea întreprinsă prin intermediul slujbelor și al rugăciunilor celor vii devin premise ale mântuirii sufletelor celor decedați. Se desprinde din aceste mărturii că perpetuarea pietății era asigurată de monumentele funerare prin imaginea și textul acestora, care păstrează faptele cucernice ale morților în memoria posterității. Se ridică multe întrebări cu referire la relația dintre inscripția și iconografia monumentului funerar, la modalitățile de legitimare a memoriei prin intermediul inscripțiilor funerare și comemorative, la tipologia și deopotrivă funcția monumentului funerar. Ele pot fi adresate și elucidate nu numai prin analiza formularului epigrafic, respectiv a iconografiei monumentului funerar, ci și prin decelarea raportului dintre textul monumentului și imaginea iconografică a acestuia.

Analiza coroborată a textului epigrafic, a formularului acestuia, și a imaginii presupune o abordare mai întâi iconografică și, la un nivel superior, iconologică. O cercetare epigramatică a întregului complex pe care îl constituie purtătorul epigrafic nu poate fi întreprinsă decât printr-un demers interdisciplinar. Unele studii recente – cum sunt cele ale lui Stefano Riccioni[1] - apelează chiar la o presupus nouă metodologie interdisciplinară, *epiconografia*, care se dorește a deveni o nouă paradigmă interpretativă ce abordează textul și imaginea ca un tot unitar din perspectiva aspectelor materiale și formale ale

monumentului sau obiectului de artă, să fuzioneze cercetarea epigrafică cu cea iconografică, respectiv iconologică pentru a depăși dihotomia între text și imagine. După cum am arătat într-o cercetare anterioară, această perspectivă suprainterpretativă percepe deopotrivă textul și cuvântul scris tot ca pe o imagine, ceea ce reduce din start posibilitățile multiple de abordare hermeneutică a textului.[2]

Lespedea funerară a domnului și voievodului Radu de la Afumați (†1529, il. 1), aflată în biserica episcopală din Curtea de Argeș, este invocată frecvent în discursul istoric, apelându-se la caracterul de cronică al textului acesteia.

> "Răposat-au robul lui Dumnezeu şi milostivul Ioan Radul, mare voevod şi domn a toată ţara Ungro-Valahiei şi al părţilor dunărene, fiul marelui şi preabunului Radul Voevod în anul 7037, luna Ghenarie, 4 zile, crugul soarelui 7, indiction 3.
> În știre să vă fie războaiele ce vă voi povesti vouă, pe care le-am purtat eu: cel dintâi război cu Agarienii, al doilea la Gubavi, al treilea la satul Ștefeni pe Neajlov, al patrulea la Clejani, al cincilea la Ciocănești, al șaselea la cetatea București, al șaptelea la cetatea Târgoviștei, al optulea la râul Argeșel, al nouălea la satul Plata, al zecelea la Alimănești, pe Teleorman, al unsprezecelea, cel mai iute și mai vârtos din toate războaiele, la Grumazi, cu șapte sangeacuri, al doisprezecelea la Nicopole, al treisprezecelea la Sistov, la patrusprezecelea la cetate la Poenari, cu țăranii, al cincisprezecelea la Gherghița, al șaisprezecelea iar la București, al șaptesprezecelea la oraș la Slatina, al optsprezecelea la cetatea București, cu Vladislav Voievod, al nouăsprezecelea la satul Rucăr, al douăzecelea la Didrih. Atunci m-a dăruit [Dumnezeu cu stăpânire și schiptru, și m-au încins și cu caftan mohorât și cu cunună m-au încununat] și cu cinstea bogăției și cu multă mărire de dar aducătoare și cu mulțimea oștilor fiind înconjurat, și mulți am întins mână de ajutor cu îndurare. Acum zac singur aici în mormântul mic, așteptând glasul arhanghelului, cea de pe urmă trâmbiță, învierea a toată lumea, prefacerea stihiilor. Rog pe cei ce Dumnezeu îi va îngădui să vie după noi, să păzească acest mic adăpost și casă a oaselor mele, ca să fie nestricat."[3]

Într-adevăr inscripția de pe lespedea funerară a voievodului Radu de la Afumați, ginerele lui Neagoe Basarab, enumeră nu mai puțin de 20 de bătălii purtate pentru salvarea țării și a creștinătății.[4] Însă, la o lectură atentă se poate observa că textul elogiului defunctului înșiră, după mențiunile care țin de titlu și și datele decesului, nu doar cele 20 de războaie pe care le-a purtat împotriva turcilor, ci și luptele contra rivalilor săi, între care voievodul Vladislav (*la cetatea București, cu Vladislav Voievod*), precum și campania de înăbușire a unor răzmerițe țărănești (*la cetate la Poenari, cu țăranii*), necesară pentru elita domnitoare.

Textul face apel și la calitatea de *homo numinosus*, de monarh care dobândește însemnele domnești prin voia și grația divinității – dăruit cu sceptru, caftan și cunună – însemne ale stăpânirii și ale măririi.

Această digresiune subliniază, din perspectiva domnească, dorința de legitimare eternă a memoriei într-o formulare care este subordonată ciclului memento mori și al temei vanității, al deșertăciunii (*acum zac singur aici în mormântul mic, așteptând glasul arhanghelului, cea de pe urmă trâmbiță, învierea a toată lumea, prefacerea stihiilor*).

Rugămintea adresată posterității de către defunct (*și rog pe cei ce Dumnezeu va voi să vină după noi să păstreze acest mic loc de odihnă și casa oaselor mele ca să fie neclintită*) vorbește de vremurile aspre și de pericolul unei ipotetice *damnatio memoriae*. Cazul nu este singular, căci mai devreme și Neagoe Basarab (†1521, il. 2) – în inscripția lespezii sale sepulcrale - roagă posteritatea să păstreze mormântul intact și neprejudiciat (*și rog pe cei ce Dumnezeu îi va îngădui să vie după noi, să păzească adăpostul acesta mic și lăcașul oaselor mele, ca să fie nestricat)*.[5]

Imaginea voievodului din registrul superior al câmpului pietrei funerare, care-l reprezintă în marș călare, cu mantia adiată de vânt, cu coroană și sceptru, întăresc și ilustrează chiar cuvintele din textul elogiului. De o parte și alta a chipului voievodului apare numele celui reprezentat: *Ioan Radul Voievod*. Este efigia unui domn creștin care se pune sub protecția divinității, imaginea crucii cu inscripția IC / HC // NIKA, însoțită de patru medalioane care trimit la cei patru evangheliști, fiind plasată deasupra portretului său.

Piatra funerară a marelui clucer Albul Golescu (†1574, il. 3-4) de la mânăstirea Vieroși poartă, alături de efigia cavalerului, o inscripție care descrie moartea glorioasă în slujba domnului său căruia i-a fost pavăză. Se poate lesne observa că nu doar iconografia este asemănătoare cu cea de pe piatra funerară a lui Radu de la Afumați, efigia boierului fiind plasată de această dată în registrul inferior al lespezii, sub inscripția elogiului, ci și discursul narativ.[6]

Textul elogiului oferă detalii din care se poate reconstitui contextul istoric al epocii. Sunt subliniate simțul datoriei și respectarea jurământului de fidelitate față de domn, dar și faptul că dregătoria de mare clucer i-a fost acordată de domnul Alexandru Mircea (*iar eu n-am uitat pâinea Domniei lui*).

> „A răposat dumnealui Albul Marele Clucer: să se știe, când a venit Ion Voevod și cu oaste și cu înșelăciune asupra capului Domnului nostru Ioan Alexandru Voevod, când a vrut fratele Domniei

Sale Ioan Petru Voevod să intre Domn în țara Moldovei cu schiptrul împăratului, atunci toți credincioșii boieri ai Domniei lui l-au lăsat să-și piardă capul, și într-alt chip n-a fost, cum e martor unul Dumnezeu, iar eu n-am uitat pâinea Domniei lui, ci singur mi-am întors fața asupra vrăjmașilor Domniei lui, și m-am făcut însumi pavăză capului Domniei lui, și așa m-am săvârșit, în luna lui April 24 de zile, în Sfânta Miercure [a Paștilor], și fiind anul curgător 7082; și am avut atunci ani 23."

Voievodul Alexandru Mircea va dărui mânăstirii Vieroși un obroc anual de 500 de aspri din vama de la Rucăr pentru pomenirea marelui clucer, în semn de recunoștință pentru că l-a apărat în lupta de la Focșani. Documentul datat la 25 ianuarie 1575 arată pe larg circumstanțele luptei și ale eroicului gest al boierului Albul:

„… am dat și am dăruit domnia mea acest obroc la sfânta mănăstire … pentru sufletul răposatului dregător al domniei mele de la Rucăr, jupan Albul mare clucer, pentru că și-a pus capul lui pentru capul domniei mele, când m-au lovit moldovenii cu Ioan voievod cu înșelăciune la satul Focșani, când a voit fratele domniei mele, Io Petru voievod să intre domn în Țara Moldovei. Atunci am văzut domnia mea iubirea tuturor boierilor domniei mele și a vitejilor, cum au fost la nevoia domniei mele; astfel mai mare iubire de la cinstiții dregători ai domniei mele, jupan Ivașco mare logofăt și fratele lui, jupan Albul mare clucer, nici unul n-au făcut, de și-au pus capetele lor pentru capul domniei mele. Și dacă nu s-ar fi întors ei înapoi, atunci, de au apărat capul domniei mele, iar capul domniei mele ar fi căzut; altfel nu ar fi fost, cum este martor însuși Dumnezeu. Astfel încă cinstitul dregător al domniei mel, jupan Ivașco mare logofăt a scăpat din luptă rănit, iar jupan Albul mare clucer a pierit acolo capul lui, pentru capul domniei mele."[7]

Dania domnească către mânăstirea din Vieroși „pentru sufletul răposatului jupan Albul mare clucer, unde este îngropat trupul lui, Dumnezeu să ierte sufletul lui, ca să fie pentru întărirea sfintei mânăstiri…" folosește multe expresii care se regăsesc și în elogiul funerar de pe lespedea defunctului. Se prea poate ca lespedea și inscripția să fi fost puse la comanda voievodului Alexandru Mircea.

Piatra funerară a lui Stroe Buzescu (†1602, il. 5), de la Stănești (Vâlcea), războinic al voievodului Mihai Viteazul și mai apoi al domnului Radu Șerban, relatează nu doar luptele cu păgânii, ci reprezintă deopotrivă în imaginea sculptată a monumentului funerar pe bravul boier în lupta de la Teișani, pe Valea Teleajenului, cu tătarul.[8] Lespedea funerară a jupânului și stolnicului Stroe Buzescu comemorează defunctul într-o lungă inscripție din care evenimentele istorice pot fi urmărite destul de exact. Aceeași alcătuire și putere de evocare ca în textul elogiului marelui clucer Albul. Piatra funerară a fost așezată în pronaosul bisericii, la scurtă vreme după moartea lui Stroe Buzescu, de către soția sa, jupâneasa Sima, probabil chiar în 1602, anul menționat în inscripție fiind socotit după văleat, dar calculat conform stilului de 1 ianuarie, al circumciziunii. De remarcat că tot acolo, deasupra mormintelor lui Stroe și Sima, se află și fresca (tabloul votiv) cu cei doi ctitori (il. 7).[9] Textul inscripției comemorative este plasat deasupra imaginii boierului, reprezentat călare în luptă cu dușmanul, un tătar (**il. 6**). Cu excepția formulei introductive, a invocației trinitare, textul este scris în limba română, ceea ce face din această lespede un monument cu totul excepțional:

„†bBъ èìå w(ть)ца и с(ъи)на и с҃таго доуха аìèí †acesta petră pre ghero(pa) / jupănului lu Stroe Buzesculŭ ceu fo/st stolnicŭ la Mihai Vo(evod)dŭ și au fo(st) la toa/te războaele preaună cu Domnu său / ca o slugă creadenciosă Domŭnu(lui) să(u) / și la războiu din întâi dob(ă)ndi ranăt la mâna stângă / de turci și la războiulŭ la Giurgiu câ(nd) să loviră / cu hanu să răni la ochiul stângŭ de săgetă și au / slujitŭ lu Mihai Vo(evo)dŭ până peri în Țara Ungreascâ. Deci / să sculară boerii țărei cu Buzeștii rădicară prea Radulŭ Vo(evo)d/ era Simeon Vo(evo)dŭ sea sculă cu tătari, moldoveni și mulți / fără să clintească prea Radulŭ Vo(evo)d și prea Buzești din țara / lor la țara nemțeascu cu oști(le) lor dice mersă jupănul / Stroe la (îm)păratulŭ nemțesc de ceru aju(to)ri de e/șiră la Țara Rumânească cu Radulŭ Vo(evo)d și nu-i așteaptă / Simion Vo(evo)dŭ ci se dusă de aducesi și moldoveni / și hanulŭ cu ≠Đ • ≠K (160000) de tătari și eșiră de să loviră în / gura Telejinului la Teiușani în luna lu Săte/vrie A ² • (14) zile anii ≠Ç • Đ • ² • (7111 = 1602) luni demin(ea)ț(ă) pă(nă) sara și făcură / năvală Marți de trei ori în tote[10] părțile dar jupănul Stroe / atăta nevoe pre creștini văzu el stătu împotriva tătarilorŭ / de să lovi cu comnatulŭ hanului și-lŭ junghie pre tătari și / dintracelŭ război să răni la obrazi i preste å (5) septămâni să (în)tă(m)plă moart//e în luna lu otovrie B (2) zile / Dumnezeu să erte. //"

Penultimul și ultimul rând se află dispuse unul sub celălalt în dreapta scenei de luptă, iar în partea inferioară, în chenar, sub scena de luptă reprezentată se află inscripția:

„vă leat ≠Ç • Đ • ² •. Și nu fu pre voe căinilor de

tătari".

În dreptul capetelor personajelor se află câte o inscripție cu numele de identificare, *STROE*, respectiv *TĂTĂRUL*. Interesant este că în finalul inscripției apare dorința comanditarei de a fi înmormântată lângă soțul său:

> „Scrisei eu jupuneasca Sima a stol(ni)cului Stroe. Deaca voi muri să mă grupați lângă dumniia lui aicea." [11]

Prezența frescei cu cei doi ctitori, aflată deasupra mormintelor stolnicului Stroe și jupânesei Sima din narthexul bisericii de la Stănești (Vâlcea) nu este singulară. Bisericile de rit răsăritean ale mânăstirilor din Transilvania, Țara Românească și Moldova, dar și din Serbia ori Bulgaria păstrează numeroase picturi murale care înfățișează ctitorii, îndeobște pe peretele vestic al naosului. În mediul ortodox, fie că e vorba despre biserici din Bulgaria, Serbia sau Țările Române, portretele ctitorilor au un puternic impact memorial, servind deopotrivă comemorării. Portretul ctitorilor se află aproape de locul mormintelor în cazul bisericilor-necropolă, iar în acest fel el dobândește valențele unui epitaf mural, devine așadar parte a unui complex iconografic care incumbă deopotrivă un rost funerar. Exemple se cunosc multe, atât în Țara Românească, cât și în Moldova.

În dania domnului Radu Șerban către familia Buzeștilor, scrisă în „luna Iunie 29 zile, de la Adam curgerea anilor, în anul 7112" (1604), așadar la mai puțin de doi ani după moartea stolnicului, se narează pe larg lupta, precum și vitejia Buzeștilor, în special cea lui Stroe:

> „... ne-am așezat cu toate oștile noastre la un loc nu mit Ogretin ... într-o zi de luni, 13 zile ale lunii septembrie. Astfel au venit multă mulțime de oști de-ale lor asupra noastră a tuturora și au năvălit peste noi și au aruncatei atât de multe din săgețile lor asupra noastră, încât nu se putea vedea fața soarelui de săgețile lor și de atâta bătălie răsunau chedrii (codrii) și munții de bătălia lor și nu se putea înțelege unul cu altul. Iar întru acestea, cinstiții dregători ai domniei mel mai sus numiți, ei s-au străduit cu slujbă dreaptă și credincioasă și cu vărsare de sânge dinaintea feții domniei mele și a tuturor dregătorilor și boierilor domniei mele și întru nimic nu și-au pierdut credința, nici dușmanilor noștri n-au întors spatele, fără încetare și-au vărsat sângele lor pentru domnia mea și pentru creștinii țării domniei mele, încât putem spune cu adevărat pentru dregătorul domniei mele, răposatul jupan Stroe fost mare stolnic, dacă a văzut el atâta greutate și nevoie asupra capului domniei mele, el s-a luptat cu atât mai mult cu dușmanii domniei mele pentru domnia mea și pentru legea creștinească și pentru patria noastră, ca să ne scoată din mâna dușmanilor noștri. Și a fost rănit jupan Stroe fost mare stolnic în război și apoi a murit în 2 zile ale lunii Octombrie, Dumnezeu să-i ierte sufletul lui, pentru că s-a străduit pentru domnia mea și pentru legea creștinească."[12]

Monumentele funerare au fost în mod constant concepute simultan, astfel ca textul și imaginea lor să se sprijine și să se potențeze reciproc. De aceea demersul iconologic se impune a fi coroborat cu cel emblematic, în încercarea de a înțelege atitudinea comitentului, a comanditarului, a artistului sau a observatorului din timpurile contemporane realizării monumentului și al mesajului pentru posteritate, care să lămurească funcția și sensului imaginilor și simbolurilor. O asemenea abordare poate conduce la perceperea mentalității definitorii unor epoci și zone istorice.

Note:

1. Stefano Riccioni, „L'Epiconografia: l'opera d'arte come sintesi visiva di scrittura e immagine », dans Medioevo", în: *Arte e storia, X Convegno internazionale di studi, AISAME*, Parma, 18-22/09/2007, a cura di A.C. Quintavalle (Milano 2008), 465-480. - Stefano Riccioni, „Épiconographie de l'art roman en France et en Italie (Bourgogne/Latium). L'art médiéval en tant que discours visuel et la naissance d'un nouveau langage", în: *Bulletin du centre d'études médiévales d'Auxerre* | BUCEMA [En ligne], 12 | 2008. URL : http://cem.revues.org/7132 ; DOI : 10.4000/cem.7132. – Stefano Riccioni, „The Word in the Image: an Epiconographic Analysis od Reformed Mosaics in Rome (Twelth-century)", în: *Inscriptions in Liturgical Spaces*, ed. K.B. Aavitsland, T.K. Seim (*Acta ad archaeologiam et artium historiam pertinentia*, vol. XXIV, n.s. 10), (Roma, 2011), 86-137.
2. Ioan Albu, *Memoria epigrafică în Europa Centrală și de Sud-Est (evul mediu și epoca premodernă)*, (Sibiu, 2014), 21.
3. Nicolae Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I (București, 1905, nr. 303), 148-150. - Constantin Bălan, *Mânăstirea Dealu*, (ed. II) (București, 1968), 222-229. - Nicolae Stoicescu, *Radu de la Afumați (1522-1529)*, (București, 1983), 149.
4. Constantin Bălan, *Mânăstirea Dealu*, 222-229. - Pavel Chihaia, *De la Negru Vodă la Neagoe Basarab, Interferențe literar-artistice în cultura românească a evului de mijloc*, (București, 1976), 225-228. – Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova, a. 1324-1881, I, secolele XIV-XVI*, (București, 2001), 173-174.
5. Nicolae Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, 146-147, nr. 298. - Constantin Bălan, *Mânăstirea Dealu*, 222-

229. – Pavel Chihaia, *De la Negru Vodă la Neagoe Basarab*, il. 37.
6. Nicolae Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, nr. 295. Textul inscripției în traducerea și facsimilul editorului.
7. *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, volumul VII (1571-1575), (București, 1988), nr. 206.
8. Cf. Ioan Albu, *Memoria epigrafică*, 103-105. - Nicolae Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, 169-170. – Victor Brătulescu, *Frescele din biserica lui Neagoe dela Argeș* (București, 1942), 16-17. – idem, „Inscripții din biserici: Inscripțiile pietrelor de mormânt dela Biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului", în: *Studii teologice: Revista facultăților de teologie din Patriarhia Română*, 1952, nr. 9-10, 612-614.
9. Nicolae Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, nr. 349, 168. - Ion D. Traianescu, „Schitul Stănești (Vâlcea)", în: BCMI IV (1911), 16-17.
10. W pentru secvența *oa*.
11. Reconstituire a textului pe baza facsimilului din planșa publicată de Brătulescu. Am optat în această trascriere cu caractere latine pentru ***ŭ*** care marchează semnul tare(**ъ**), iar secvența *dublu gamma*, ãã, a fost redată drept *ng*. Ligaturile au fost marcate diferit, literele fiind subliniate cu o line sau două linii pentru a distinge succesiunea lor, acolo unde sunt alăturate. De remarcat este că inscripția conține multe litere incluse și adesea o scriere în caturi, pe care nu le-am marcat, dar care pot fi observate în ilustrația alăturată. Q și Ó sunt folosite alternativ în inscripție.
12. *Documente privind istoria României, veacul XVII, B. Țara Românească*, vol. I (1601-1610), București, 1951, nr. 137, p. 134sq.

Bibliography:

Ioan Albu, *Memoria epigrafică în Europa Centrală și de Sud-Est (evul mediu și epoca premodernă) / Epigraphic Memory in Centrale and South-Eastern Europe (Middle Ages and Pre-Modernily)*, (Sibiu, 2014).

Constantin Bălan, *Mânăstirea Dealu / Dealu Monastery*, (ed. II) (București, 1968).

Victor Brătulescu, *Frescele din biserica lui Neagoe dela Argeș / Frescos from the Curch of Neagoe in Argeș* (București, 1942).

Victor Brătulescu, „Inscripții din biserici: Inscripțiile pietrelor de mormânt dela Biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului", în: *Studii teologice: Revista facultăților de teologie din Patriarhia Română / "Inscriptions from Churches: The Funeral Inscriptions from St. Nicholas Church in Scheii Brașovului*", 1952, nr. 9-10, 610-618.

Pavel Chihaia, *De la Negru Vodă la Neagoe Basarab, Interferențe literar-artistice în cultura românească a evului de mijloc / From Negru Vodă to Neagoe Basarab, Literary and Artistic Interferences in Romanian Culture during the Middle Age*, (București, 1976).

Documente privind istoria României, veacul XVII, B. Țara Românească, vol. I (1601-1610), (București, 1951).

Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească, volumul VII (1571-1575), (București, 1988).

Nicolae Iorga, *Inscripții din bisericile României / Inscriptions from Romanian Churches*, I (București, 1905).

Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova, a. 1324-1881, I, secolele XIV-XVI / The Critical Cronology of Wallachian and Moldavian Princes, 1324-1881, I, 14th to 16th Centuries*, (București, 2001).

Stefano Riccioni, „L'Epiconografia: l'opera d'arte come sintesi visiva di scrittura e immagine », dans Medioevo", în: *Arte e storia, X Convegno internazionale di studi, AISAME*, Parma, 18-22/09/2007, a cura di A.C. Quintavalle (Milano 2008), 465-480.

Stefano Riccioni, „Épiconographie de l'art roman en France et en Italie (Bourgogne/Latium). L'art médiéval en tant que discours visuel et la naissance d'un nouveau langage", în: *Bulletin du centre d'études médiévales d'Auxerre* | BUCEMA [En ligne], 12 | 2008. URL : http://cem.revues.org/7132 ; DOI : 10.4000/cem.7132.

Stefano Riccioni, „The Word in the Image: an Epiconographic Analysis od Reformed Mosaics in Rome (Twelth-century)", în: *Inscriptions in Liturgical Spaces*, ed. K.B. Aavitsland, T.K. Seim (*Acta ad archaeologiam et artium historiam pertinentia*, vol. XXIV, n.s. 10), (Roma, 2011), 86-137Nicolae Stoicescu, *Radu de la Afumați (1522-1529)*, (București, 1983).

Ion D. Traianescu, „Schitul Stănești (Vâlcea)", în: BCMI IV (1911), 13-23.

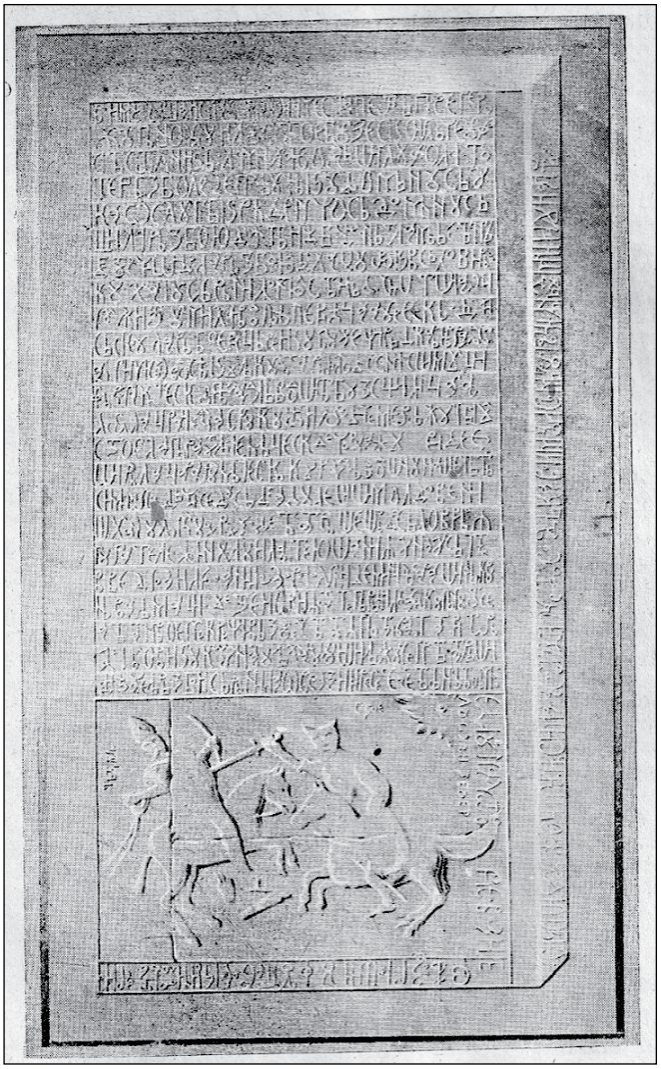
Il. 1: Lespedea funerară a domnului și voievodului Radu de la Afumați (†1529), Biserica mânăstirii, Curtea de Argeș.

Il. 2: Lespedea funerară a domnului și voievodului Neagoe Basarab (†1521), Biserica mânăstirii, Curtea de Argeș.

Il. 3: Piatra funerară a marelui clucer Albul Golescu (†1574) de la mânăstirea Vieroși.

Il. 5: Piatra funerară a războinicului voievodului Mihai Viteazul, Stroe Buzescu (†1602), biserica din Stănești (Vâlcea).

† пр҃ставн сѣ жѵпань Албоу҃л великин ключар: да се знает кьда ест дошел Iwн Воевод и сь воиска и сь пр҃ѣлыщенїе над главѵ҆ гсноу҃ нашелѵ҆ Iw Алеѯа[н]дрѵ҆ Воевод, кьда хотѣл брат гсвоу҃ емоу҃ Iw Петроу҃ Воевода оу҃лѣзнѵ҆ти гсдрь ѵ҆ земли молдовское сь скинтроу҃ царовѵ҆, тогда вьси вѣрни болѣр гсдвоу҃ ем[ѵ҆] wставили его загиноу҃ти глав емоу҃, инако нѣс[т] было, како ест сам ѣь свѣд[ѣ]тель, а азь не смь заборавил хлѣба гсвоу҃ емоу҃, нь сам вратил лица къ вражмаси гсдвоу҃ емѵ҆ и сътворил сам ползж главоу҃ гсвоу҃ емѵ҆, и тако скончах сѧ, мсц. април кд дны, вь стѫ срѣд и тѣкжщомѵ҆ лѣт ҂зпв, и бил сам имал тогда годинї кг.

Il. 4: Piatra funerară a marelui clucer Albul Golescu (†1574) de la mânăstirea Vieroși, transcriere apud Nicolae Iorga, Inscripții din bisericile României, I, pp. 145-146, nr. 295.

Il. 6: Piatra funerară a războinicului voievodului Mihai Viteazul, Stroe Buzescu (†1602), biserica din Stănești (Vâlcea), detaliu.

Il. 7: Fresca cu ctitorii aflată deasupra mormintelor stolnicului Stroe și jupânesei Sima din narthexul bisericii de la Stănești (Vâlcea).